

ΜΑΡΙΟ ΒΑΡΓΚΑΣ ΛΙΟΣΑ

ΟΙ ΑΡΧΗΓΟΙ
—
ΤΑ ΑΝΤΡΑΚΙΑ

Έξι διηγήματα και μια νουβέλα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΙΣΠΑΝΙΚΑ
TATIANA ΡΑΠΑΚΟΥΛΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Mario Vargas Llosa, *Los jefes / Los cachorros*

- © Copyright *Los jefes*, Mario Vargas Llosa, 1959
- © Copyright *Los cachorros*, Mario Vargas Llosa, 1967
- © Copyright για την ελληνική γλώσσα Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε.,
Αθήνα 2010

Έτος 1ης έκδοσης: 2012

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε.

Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα

☎ 210-330.12.08 – 210-330.13.27 FAX: 210-384.24.31

e-mail: info@kastaniotis.com

www.kastaniotis.com

ISBN 978-960-03-5442-3

ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ
ΣΕ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ
ΧΑΡΤΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Πρόλογος του συγγραφέα</i>	9
ΟΙ ΑΡΧΗΓΟΙ	
Οι αρχηγοί	17
Η αναμέτρηση	41
Ο μικρός αδελφός	57
Μια Κυριακή	73
Ένας επισκέπτης	97
Ο παππούς	109
ΤΑ ΑΝΤΡΑΚΙΑ	119

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Τα έξι διηγήματα της συλλογής *Oι αρχηγοί* είναι μια χούφτα κείμενα που επιβίωσαν από τα πολλά που έγραψα και έσκισα όταν ήμουν φοιτητής, στη Λίμα, μεταξύ 1953 και 1957. Δεν είναι πολύ σπουδαία, αλλά τα αγαπώ, επειδή μου θυμίζουν εκείνα τα δύσκολα χρόνια όπου, παρά το γεγονός ότι η λογοτεχνία ήταν αυτό που με ενδιέφερε περισσότερο στον κόσμο, δεν μου περνούσε από το μυαλό πως κάποια μέρα θα γινόμουν, στ' αλήθεια, συγγραφέας. Είχα παντρευτεί πολύ νέος και η ζωή μου ασφυκτιούσε ανάμεσα σε βιοποριστικές εργασίες και στα μαθήματα του πανεπιστημίου. Ωστόσο, περισσότερο από τα διηγήματα που έγραψα στο πόδι, αυτό που κράτησα στη μνήμη μου από τα χρόνια εκείνα είναι οι συγγραφείς που ανακάλυψα, τα αγαπημένα βιβλία που διάβασα με τη χαρακτηριστική αδηφαγία ενός δεκαοκτάχρονου εθισμένου στη λογοτεχνία. Πώς τα κατάφερνα να διαβάζω με τόση δουλειά που είχα; Με μισές δουλειές και προχειρότητες. Διάβαζα στα λεωφορεία και στις αίθουσες διδασκαλίας, στα γραφεία και στους δρόμους, μέσα στο θόρυβο και στην πολυκοσμία, όρθιος και περπατώντας, αρκεί να υπήρχε έστω και ελάχιστο φως. Η ικανότητά μου να συγκεντρώνομαι ήταν τέτοια που τίποτα και κανείς δεν μπορούσε να με αποσπάσει από ένα βιβλίο (έχω χάσει αυτή τη δεξιότητα). Θυμάμαι κάποια κατορθώματα: Οι Αδελφοί Καραμάζοφ μέσα σε μια Κυριακή, η λευκή νύχτα με τη γαλλική έκδοση των Τροπικών του Χένρυ Μίλλερ που

μου δάνεισε κάποιος φίλος για λίγες ώρες, η εκθαμβωτική αποκάλυψη των πρώτων μυθιστορημάτων του Φώκνερ που έπεσαν στα χέρια μου –*Άγρια φοινικόδεντρα, Καθώς ψυχορραγώ, Φως τον Αύγουστο*–, τα οποία διάβασα και ξαναδιάβασα με χαρτί και μολύβι, σαν διδακτικά βιβλία.

Αυτά τα αναγνώσματα διαποτίζουν το πρώτο μου βιβλίο. Τώρα μου είναι εύκολο να το αναγνωρίσω, αλλά όταν έγραφα τα διηγήματα δεν ήταν. Το παλιότερο, *Oι αρχηγοί*, φαινομενικά αναπλάθει μια αποχή που επιχειρήσαμε, οι τελειόφοιτοι μαθητές, στο Σχολείο Σαν Μιγέλ, στην Πιούρα, και στην οποία δικαίως αποτύχαμε. Στην πραγματικότητα, όμως, είναι ένας παράτονος απόηχος της Ελπίδας του Μαλρώ, την οποία διάβαζα ενόσω το έγραφα.

Η αναμέτρηση είναι ένα αξιομνημόνευτο διήγημα, αλλά για λόγους που οι αναγνώστες δεν μπορούν να συμμεριστούν. Ένα παρισινό περιοδικό ταξιδιών και τέχνης –*La Revue Française*– αφιέρωσε ένα τεύχος του στη χώρα των Ίνκας και με αυτήν την αφορμή οργάνωσε ένα διαγωνισμό περουβιανού διηγήματος, το βραβείο του οποίου ήταν, ούτε λίγο ούτε πολύ, ένα δεκαπενθήμερο ταξίδι στο Παρίσι με διαμονή σε ένα ξενοδοχείο, το Ναπολέων, από τα παράθυρα του οποίου φαινόταν η Αφίδα του Θριάμβου. Φυσικά, έπεισε επιδημία λογοτεχνικής κλίσης στο εθνικό μας έδαφος και στο διαγωνισμό κατατέθηκαν εκατοντάδες διηγήματα. Με πιάνει ξανά χτυποκάρδι όταν βλέπω να μπαίνει ο καλύτερος φίλος μου στη σοφίτα όπου εγώ έγραφα το δελτίο ειδήσεων ενός ραδιοφωνικού σταθμού, για να μου πει ότι *Η αναμέτρηση* είχε κερδίσει το βραβείο και ότι το Παρίσι με περίμενε εν χορδαίς και οργάνοις. Το ταξίδι υπήρξε πράγματι αλησμόνητο και γεμάτο επεισόδια πιο διασκεδαστικά από το διήγημα που μου το χάρισε. Δεν μπόρεσα να δω τον Σαρτό, το είδωλό μου της εποχής εκείνης, αλλά είδα τον Καμύ, τον οποίο πλησίασα με τόλμη και με θράσος στην έξοδο του θεάτρου όπου γίνονταν οι πρόβες της παράστασης του

έργου *Oι δίκαιοι και τον εξανάγκασα να πάρει ένα οκτασέλιδο περιοδικάκι που βγάζαμε στη Λίμα τρεις φίλοι (με ξάφνιασαν τα καλά ισπανικά του)*. Στο Ναπολέων διαπίστωσα ότι η γειτόνισσά μου, στην απέναντι πλευρά του διαδρόμου, ήταν επίσης βραβευμένη, και απολάμβανε επίσης δεκαπέντε ημέρες δωρεάν διαμονής στο ξενοδοχείο –η Μις Γαλλία 1957– και καταντράπηκα όταν, στο εστιατόριο του ξενοδοχείου, το Chez Pescadou, όπου έμπαινα στις μύτες από φόβο μήπως στραπατσάρω το χαλί, μου έφεραν ένα δίχτυ και μου είπαν ότι έπρεπε να ψαρέψω στη δεξαμενή της τραπέζαριας την πέστροφα την οποία, από καθαρή άγνοια, είχα παραγγείλει από το μενού.

Μου άρεσε ο Φώκνερ, αλλά μιμούμουν τον Χέμινγουεϊ. Αυτά τα διηγήματα οφείλουν επίσης πολλά στο θρυλικό αυτό πρόσωπο το οποίο, εκείνα ακριβώς τα χρόνια, ήλθε στο Περού να ψαρέψει δελφίνια και να κυνηγήσει φάλαινες. Το πέρασμά του μας άφησε μια αύρα περιπετειωδών αφηγήσεων, λιτών διαλόγων, κλινικών περιγραφών και στοιχείων κρυμμένων από τον αναγνώστη. Ο Χέμινγουεϊ ήταν καλό ανάγνωσμα για έναν Περουβιανό που άρχιζε να γράφει πριν από είκοσι πέντε χρόνια: ένα μάθημα στυλιστικής νηφαλιότητας και αντικειμενικότητας. Παρόλο που σε άλλα μέρη ήταν ντεμοντέ, σε εμάς ανθούσε ακόμα μια λογοτεχνία, με χωριατοπούλες ατιμασμένες από αναίσχυντους γαιοκτήμονες, με άφθονα καλολογικά στοιχεία, την οποία οι κριτικοί ονόμαζαν «γαιώδη». Εγώ την απεχθανόμουν γιατί τη θεωρούσα απατηλή, αφού οι συγγραφείς της έμοιαζαν να πιστεύουν ότι η καταγγελία της αδικίας τούς απάλλασσε από κάθε υποχρέωση, καλλιτεχνική αλλά και γραμματική ακόμη, και παρ' όλα αυτά διαπιστώνω ότι το γεγονός αυτό δεν με εμπόδισε να καταθέσω κι εγώ προσφορά στο βωμό της, εφόσον *O μικρός αδελφός* εκπίπτει σε κοινοτοπίες για τους ιθαγενείς, καρυκευμένες, ίσως, με μοτίβα ορμώμενα από ένα άλλο πάθος μου της εποχής εκείνης: τα κινηματογραφικά γουέστερν.

Ο παππούς είναι μια παραφωνία μέσα σε αυτό το σύνολο εφηβικών και φαλλοκρατικών ιστοριών. Και αυτός επίσης είναι κατάλοιπο κάποιων αναγνωσμάτων –δύο όμορφων και διεστραμμένων βιβλίων του Πωλ Μπόουλς: *The delicate prey* (*Το ευάλωτο θήραμα*) και *Tσάι στη Σαχάρα* – και ενός καλοκαιριού στη Λίμα με παρακμακές ενασχολήσεις: πηγαίναμε στο νεκροταφείο του Σούρκο τα μεσάνυχτα, λατρεύαμε τον Πόε και, ελπίζοντας να καταπιαστούμε κάποτε με το σατανισμό, παρηγοριόμασταν με τον πνευματισμό. Τα πνεύματα υπαγόρευαν στο μέντιουμ, μια συγγενή μου, μηνύματα που είχαν όλα τους πανομοιότυπα ορθογραφικά λάθη. Ήταν νύχτες έντασης και αγρύπνιας, γιατί οι συνεδρίες, αν και μας γεννούσαν σκεπτικισμό για το επέκεινα, μας τσάκιζαν τα νεύρα. Κρίνοντας από τον *Παππού* έκανα καλά που δεν επέμεινα στην ενασχόληση με το σκοτεινό αυτό είδος λογοτεχνίας.

Το μόνο διήγημα από τους Αρχηγούς στο οποίο θα χάριζα τη ζωή είναι το *Mia Κυριακή*. Ο θεσμός της «γειτονιάς» –μια αδελφότητα αγοριών και κοριτσιών με τη δική τους περιοχή, ένας μαγικός χώρος για το ανθρώπινο παιχνίδι που περιέγραψε ο Χόιζινγκα στο *Homo Iudens* (*Ο άνθρωπος και το παιχνίδι*)– έχει εκλείψει πλέον από το Μιραφλόρες. Ο λόγος είναι απλός: οι νέοι της μεσαίας τάξης της Λίμα τώρα έχουν, από την ώρα που μπουσουλάνε, ποδήλατα, μοτοσικλέτες ή αυτοκίνητα που τους πηγαινοφέρουν σε μεγάλες αποστάσεις από τα σπίτια τους. Έτσι, καθένας δημιουργεί μια γεωγραφία φίλων με καμπύλες που διακλαδώνονται σε όλη την πόλη. Άλλα πριν από τριάντα χρόνια είχαμε μονάχα πατίνια που μας επέτρεπαν ίσα ίσα να κάνουμε το γύρο του τετραγώνου, ενώ ακόμα και όσοι αποκτούσαν ποδήλατο δεν πήγαιναν πολύ πιο πέρα, γιατί οι οικογένειές τους τούς το απαγόρευαν (και την εποχή εκείνη τα παιδιά υπάκουγαν). Έτσι όλοι μας, αγόρια και κορίτσια, ήμασταν καταδικασμένοι στη «γειτονιά» μας, προέκταση του σπιτικού, βασίλειο της φι-

λίας. Δεν πρέπει να συγχέουμε τη «γειτονιά» με το βιορειοαμερικανικό gang – αρσενικό, τσαμπουκαλίδικο και γκανγκστερικό. Η «γειτονιά» του Μιραφλόρες ήταν ακίνδυνη, μια παράλληλη οικογένεια, μια πολύχρωμη φυλή όπου μαθαίναμε να καπνίζουμε, να χορεύουμε, να κάνουμε σπορ και να την πέφτουμε στα κορίτσια. Οι ανησυχίες μας δεν ήταν και πολύ προχωρημένες: περιορίζονταν στην επίτευξη της μέγιστης διασκέδασης κάθε αργία και κάθε καλοκαίρι. Οι μεγάλες απολαύσεις ήταν το σέρφιν και το μίνι φούτμπολ, το να χορεύεις μάμπο με χάρη και να αλλάζεις κορίτσι κάθε τρεις και λίγο. Παραδέχομαι ότι ήμασταν αρκετά ανόητοι, πιο ακαλλιέργητοι από τους μεγαλύτερους μας –που δεν είναι και λίγο– και τυφλοί σε όσα συνέβαιναν σε μια απέραντη χώρα πεινασμένων, τη δική μας. Αυτό το ανακαλύψαμε αργότερα, όπως και την τύχη που είχαμε ζώντας στο Μιραφλόρες και έχοντας μια «γειτονιά». Αναδρομικά καταλήξαμε κάποια στιγμή να αισθανθούμε ντροπή. Και αυτό επίσης ήταν ανόητο: δεν επιλέγει κανείς την παιδική του ηλικία. Σε αυτήν που μου έλαχε, οι πιο θερμές αναμνήσεις συνδέονται όλες με εκείνα τα τελετουργικά της «γειτονιάς» μου με βάση τα οποία –ανάμεικτα με νοσταλγία– έγραψα το *Mia Kυριακή*.

Η γειτονιά είναι επίσης το θέμα στη νουβέλα *Ta αντράκια*. Όμως αυτό το αφήγημα δεν είναι νεανικό αμάρτημα, είναι κάτι που έγραψα ενήλικας, το 1965, στο Παρίσι. Λέω έγραψα, ενώ θα έπρεπε να πω ξαναέγραψα, γιατί κατασκεύασα τουλάχιστον μια ντουζίνα εκδοχές της ιστορίας, και δεν μου έβγαινε με τίποτε. Την είχα στο μυαλό μου από τότε που διάβασα, σε μια εφημερίδα, ότι ένας σκύλος είχε ευνουχίσει ένα νεογέννητο, σε κάποιο χωριουδάκι των Άνδεων. Από τότε, ονειρευόμουν ένα διήγημα σχετικά με το παράδοξο αυτό τραύμα το οποίο, αντίθετα με τα άλλα, ο χρόνος θα άνοιγε αντί να κλείνει. Ταυτόχρονα, παίδευα μια νουβέλα σχετικά με τη «γειτονιά»: την προσωπικότητά της, τους μύθους της, το τελετουργικό της. Όταν αποφάσισα να συγχω-

νεύσω τα δύο σχέδια, άρχισαν τα προβλήματα. Ποιος θα διηγείται την ιστορία του ακρωτηριασμένου αγοριού; Η «γειτονιά». Πώς θα πετύχαινα ο πολυπρόσωπος αφηγητής να μην επισκιάσει τα διάφορα στόματα που θα μιλούσαν μέσα από το δικό του; Αφού έσκισα ένα σωρό χαρτιά, σιγά σιγά άρχισε να διαγράφεται το προφίλ αυτής της συλλογικής φωνής που διαλύεται σε ατομικές φωνές και ενώνεται ξανά σε μία, η οποία εκφράζει όλη την ομάδα. Ήθελα *Ta αντράκια* να είναι μια ιστορία περισσότερο τραγουδιστή παρά πεζή, και έτσι κάθε συλλαβή επιλέχθηκε τόσο για μουσικούς όσο και για αφηγηματικούς λόγους: δεν ξέρω γιατί, αισθανόμουν ότι, στην περίπτωση αυτή, η αληθοφάνεια εξαρτιόταν από τη δημιουργία στον αναγνώστη της εντύπωσης ότι ακούει, δεν διαβάζει: η ιστορία έπρεπε να περάσει από τα αυτιά του. Αυτά τα προβλήματα, ας τα πούμε τεχνικά, ήταν αυτά που με απορρόφησαν. Έκπληξη μου προκάλεσε η ποικιλία ερμηνειών που δέχτηκαν οι κακοτυχίες του κεντρικού ήρωα: παραβολή πάνω στην ανικανότητα μας κοινωνικής τάξης, ευνουχισμός του καλλιτέχνη στον υπανάπτυκτο κόσμο, παράφραση της αφασίας που προκαλεί στους νέους η κουλτούρα των κόμικς, μεταφορά της προσωπικής μου αδεξιότητας ως αφηγητή. Γιατί όχι; Καθεμιά μπορεί να είναι σωστή. Ένα πράγμα που έμαθα, γράφοντας, είναι ότι στην ασχολία αυτή τίποτα, ποτέ, δεν είναι απόλυτα σαφές: η αλήθεια είναι ψέμα και το ψέμα αλήθεια και κανείς δεν ξέρει για ποιον εργάζεται. Το σίγουρο είναι πως η λογοτεχνία δεν λύνει προβλήματα –μάλλον τα δημιουργεί– και ότι αντί να κάνει τους ανθρώπους ευτυχισμένους μάλλον τους κάνει να κλίνουν προς τη δυστυχία. Όπως και να έχει, είναι ο τρόπος ζωής μου και δεν θα τον άλλαξα με τίποτα.

ΜΑΡΙΟ ΒΑΡΓΚΑΣ ΛΙΟΣΑ
Λίμα, Φεβρουάριος 1979

ΟΙ ΑΡΧΗΓΟΙ

Oι αρχηγοί

I

Ο ΧΑΒΙΕΡ πετάχτηκε ένα δευτερόλεπτο νωρίτερα:
«Κουδούνι!» φώναξε, κιόλας όρθιος.

Η ένταση θρυμματίστηκε, απότομα, σαν έκρηξη. Όλοι
ήμασταν όρθιοι: ο καθηγητής Αβάσαλο είχε μείνει με ανοι-
χτό το στόμα. Κατακόκκινος, έσφιγγε τις γροθιές του. Πά-
νω που συνερχόταν, σήκωνε το χέρι κι έμοιαζε έτοιμος να ξε-
φουρνίσει αήριγμα, το κουδούνι χτύπησε στ' αλήθεια. Βγή-
καμε τρεχάτοι χαλώντας τον κόσμο, ξετρελαμένοι, κεντρι-
σμένοι από το κρώξιμο κόρακα του Αμάγια, που προχω-
ρούσε αναποδογυρίζοντας θρανία.

Το προαύλιο τρανταζόταν από τις φωνές. Οι μαθητές της
τετάρτης και της τρίτης είχαν κιόλας βγει, σχημάτιζαν ένα με-
γάλο κύκλο που λικνιζόταν κάτω από τη σκόνη. Σχεδόν ταυ-
τόχρονα με μας έφτασαν οι μαθητές της πρώτης και της δευ-
τέρας κουβάλησαν καινούργιες επιθετικές φράσεις, περισσό-
τερο μίσος. Ο κύκλος μεγάλωσε. Η αγανάκτηση ήταν ομό-
φωνη στο γυμνάσιο. (Το δημοτικό είχε ένα μικρό προαύλιο,
με γαλάζιο μωσαϊκό, στην απέναντι πτέρυγα του σχολείου.)

«Θέλει να μας τη φέρει, ο χωριάτης».

«Ναι. Πανάθεμά τον».

Κανείς δεν μιλούσε για τις τελικές εξετάσεις. Η φλόγα
των ματιών, οι κραυγές, η φασαρία, όλα έδειχναν πως είχε
έρθει η στιγμή να αντιμετωπίσουμε τον διευθυντή. Ξαφνι-
κά, σταμάτησα να προσπαθώ να συγκρατηθώ και άρχισα

να τρέχω πυρετωδώς ανάμεσα στις παρέες: «Μας τη φέρνει και το βουλώνουμε;» «Πρέπει να κάνουμε κάτι». «Πρέπει να του κάνουμε κάτι».

Ένα σιδερένιο χέρι με τράβηξε από το κέντρο του κύκλου.

«Όχι εσύ», είπε ο Χαβιέρ. «Μην ανακατεύεσαι. Θα φας αποβολή. Το ξέρεις».

«Δεν με νοιάζει πια. Θα μου τα πληρώσει όλα. Είναι η ευκαιρία μου, κατάλαβες; Να τους βάλουμε να στοιχηθούνε».

Λέγαμε και ξαναλέγαμε χαμηλόφωνα στο προαύλιο, από το ένα αυτί στο άλλο: «στοιχηθείτε», «στη γραμμή, γρήγορα».

«Ας κάνουμε γραμμές!» η αγριοφωνάρα του Ραϊγάδα αντίχησε στον πνιγηρό αέρα του πρωινού.

Πολλοί μαζί απάντησαν ταυτόχρονα:

«Γραμμές! Γραμμές!»

Οι επόπτες Γκαγιάρδο και Ρομέρο διαπίστωσαν έκπληκτοι ότι ο σαματάς ξαφνικά καταλάγιαζε και σχηματίζονταν γραμμές πριν τελειώσει το διάλειμμα. Ήταν ακουμπισμένοι στον τοίχο, δίπλα στην αίθουσα καθηγητών, απέναντί μας, και μας κοιτούσαν νευρικά. Ύστερα αλληλοκοιτάχθηκαν. Στην πόρτα ξεπρόβαλαν μερικοί καθηγητές· ήταν κι εκείνοι παραξενεμένοι.

Ο επόπτης Γκαγιάρδο πλησίασε:

«Ακούστε!» φώναξε, ταραγμένος. «Ακόμη δεν...»

«Σκάσε», απάντησε κάποιος, από πίσω. «Σκάσε, Γκαγιάρδο, μαλάκα!»

Ο Γκαγιάρδο χλώμιασε. Με μεγάλες δρασκελιές, με απειλητικό ύφος, χώθηκε ανάμεσα στις γραμμές. Πίσω από την πλάτη του, μερικοί φώναζαν: «Γκαγιάρδο, μαλάκα!»

«Ας προχωρήσουμε», είπα. «Ας κάνουμε γύρους στο προαύλιο. Πρώτα οι μαθητές της πέμπτης».

Αρχίσαμε να βηματίζουμε. Ποδοκροτούσαμε με δύναμη, ώσπου μας πόνεσαν τα πόδια. Στον δεύτερο γύρο –σχη-

ματίζαμε ένα τέλειο ορθογώνιο, ταιριασμένο στις διαστάσεις του προαύλιου – ο Χαβιέρ, ο Ραϊγάδα, ο Λεόν κι εγώ κάναμε την αρχή:

«Προ-γρα-μα· προ-γρα-μα· προ-γρα-μα...»

Μας μαμήθηκαν όλοι εν χορώ.

«Πιο δυνατά!» ξεχώρισε μια φωνή που απεχθανόμουν: του Λου. «Φωνάχτε!»

Μονομάς, η οχλοβοή δυνάμωσε ώσπου έγινε εκκωφαντική.

«Προ-γρα-μα· προ-γρα-μα· προ-γρα-μα...»

Οι καθηγητές, προνοητικοί, είχαν εξαφανιστεί κλείνοντας πίσω τους την πόρτα του σπουδαστηρίου. Καθώς οι μαθητές της πέμπτης περνούσαν μπροστά από τη γωνία όπου ο Τεοβάλντο είχε έναν πάγκο και πουλούσε φρούτα, μίλησε ξανά, είπε κάτι που δεν ακούσαμε. Κουνούσε τα χέρια, σαν να μας εμψύχωνε. «Γουρούνι», σκέφτηκα.

Οι φωνές μάνιαζαν. Μα ούτε ο ρυθμός του ποδοβολητού, ούτε το ξεσήκωμα των κραυγών, δεν έφταναν για να κρύψουν το φόβο μας. Εκείνη η αναμονή ήταν γεμάτη αγωνία. Γιατί αργούσε να βγει; Παριστάνοντας ακόμα τους θαρραλέους, επαναλαμβάναμε τη φράση, μα οι μαθητές είχαν αρχίσει να κοιτάνε ο ένας τον άλλον και ακούγονταν, κάθε τόσο, ψιλά ψεύτικα γέλια. «Δεν πρέπει να σκέφτομαι τίποτα», έλεγα μέσα μου. «Όχι τώρα». Μου έκανε κόπο να φωνάζω πια: είχα βραχνιάσει και το λαρύγγι μου έκαιγε. Ξάφνου, σχεδόν ασυναίσθητα, βρέθηκα να κοιτάζω τον ουρανό: παρακολουθούσα ένα γεράκι που γυρόφερνε απαλά πάνω από το σχολείο, κάτω από ένα γαλανό, λαγαρό και βαθύ θόλο, φωτισμένο από έναν κίτρινο δίσκο στη μια του άκρη, σαν κηλίδα. Έσκυψα το κεφάλι, στα γρήγορα.

Μικρόσωμος, μπλάβος, ο Φερουφίνο ξεπρόβαλε στο βάθος του διαδρόμου που οδηγούσε στο προαύλιο. Μικρά και στραβά βηματάκια, σαν της πάπιας, τον έφερναν κοντά μας, σπάζοντας αυθάδικα τη σιωπή που είχε βασιλέψει α-